Prof. Dr. Meral SUNGURTEKİN ÖZKAN*

ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURU İNCELEMESİNDE VERDİĞİ TEDBİR KARARININ ADALETE ERİŞİM BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ*

ÖZET

Çağımızda, hava su kadar yaşamsal olan bir diğer öğe de adalet ve güvenilirliktir. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de hak arayanların adalete erişimini sağlamak büyük önem arz etmektedir. Hukuka şekilci yaklaşımlar, mevcut toplumsal eşitsizliklerle ve bunların giderek artması ile hukukçuların, hukuki korumanın biçimsel olmaktan çıkarak etkin olması gereği üzerine yoğunlaşmalarını gerektirmiştir. Popüler kavram olarak adalete erişim, sadece yoksulluğun hak arama engeli olmaktan çıkarılması, hukuk terminolojisinin anlaşılır olması, resmi safhalarda hızlılığın sağlanması ile kısıtlı anlaşılamaz. Özellikle yargılama faaliyeti ve değişik yargı kollarındaki nihai hukuki korumanın ucuz- hızlı ve adil olmasının ötesinde geçici hukuki korumalarla desteklenmesine de ihtiyaç duyulmaktadır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru kurumu, 12 Eylül 2010 tarihli halk oylaması neticesinde yürürlüğe giren 5982 sayılı Anayasa Değişikliği hakkında Kanun ve Anayasa m.148, 5.fıkra gereğince çıkarılan 6216 sayılı kanun ile yürürlük kazanmıştır. Makale bireysel başvurunun incelendiği aşamada verilmesi olası tedbir kararlarının adalete erişim bakımından değerlendirilmesine ilişkindir.

Anahtar Kelimeler: Bireysel Başvuru -Geçici hukuki koruma- adalete erişim-adil yargılanma hakkı.

ABSTRACT

Justice and Reliability is as vital as air and water in our age. As in many countries, it is of great importance in our country to ensure that those seeking rights have access to justice. Formalist approaches to law, with the existing and increasing social inequalities, have obliged jurists to focus on the need for legal protection to be effective rather than formal. A very popular concept- access to justice- cannot be understood in limited contexts such as breaking down poverty from being an obstacle in the way of seeking justice, making the legal terminology clear or ensuring speed in official stages. In particular, there is a need for the judicial activity and the final legal protection in different jurisdictions to be supported by interim legal protections beyond being cheap, fast and fair. The institution of "Individual Application" to the Constitutional Court came into force with the Law No. 5982 on the Constitutional Amendment, which came into force as a result of the plebiscite on 12 September 2010, and the Law No. 6216, which was enacted in accordance with the 5th paragraph of Article 148 of the Constitution. The article is about the evaluation of possible injunction decisions in terms of access to justice at the stage of examining the individual application..

Keywords: Individual Application, Interim Legal Protection, Access to Justice, Right to Due Process (Right to Fair Trial).

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 23.03.2023 **Kabul Tarihi:** 10.04.2023

* **ORCID ID:** https://orcid.org/0000-0001-7159-0421

* Yaşar Ü. Hukuk Fakültesi Medeni Yargılama-İcra ve İflas Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi

I. GENEL OLARAK ADALETE ERİŞİM VE GEÇİCİ HUKUKİ KORUMALAR

A) KAVRAM OLARAK ADALETE ERİŞİM

Makalemizin konusunu, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru (anayasa şikayeti) üzerine gerçekleştirilen inceleme esnasındaki tedbir kararı, bunun özellikleri ve adalete erişim bakımından arz ettiği önem oluşturmaktadır. Konu bağlamında kısaca adalete erişim üzerinde durmakta yarar gördük.

Birçok ülke hukuku öğretisinde ve gerçekleştirilen birçok reformda adalete erişim baz alınmaktadır. Ülkemizde de durum bu şekildedir. Esasen hukukun konuları, kurumları ve uygulanan usuller itibarıyla geleneksel düşünceden uzaklaşılarak medeni yargılama hukuku, ceza yargılama hukuku, idari yargılama hukuku ile ve anayasa yargısı alanlarında, şekli bir hak arama usulü olmaktan uzaklaşılarak gerçek anlamda ve fiilen hayata geçirilmiş bir hak aramayı temin edecek yöntemlerle (örneğin geçici hukuki koruma önlemleri ile) desteklemek de adalete erişimin sağlanması bakımından önemlidir.

"Şekilci yaklaşımların, –özellikle liberal hukuk anlayışı bağlamında– hukukun toplumda var olan yapısal eşitsizliklerin üretimiyle ve devam ettirilmesiyle olan yakın ilgisini görmezden geldiği iddia edilir. Hukuk, bu yaklaşımlarda, herkes için adalet ve eşitlik vaat eden bir kurum olarak kurgulanmak" durumundadır[1].

Adalete erişim akımı, hukuki gerçekçiliğin şekilciliğe karşı vermiş olduğu mücadelenin bir bakıma uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 1960'lardan sonra "Adalete erişim"in sıklıkla kullanılan bir kavram olmasının tesadüfi olmadığı, hukuki sorunların çeşitlenmesi, sayıca artması gibi sebeplerden hukuk sistemlerinin bunların çözümlenmesi

[1] KALEM BERK, S. (16.03.2023) Türkiye'de "Adalete Erişim": Göstergeler ve Öneriler, http://www.acik-toplumvakfi.org.tr/pdf/adalete_erisim.pdf; SUNGURTEKİN ÖZKAN, M "Sosyal Hukuk Devleti İlkesi ve Medeni Yargılama Hukuku" Prof. Dr. Bilge Umar'a Armağan, İzmir 2010, C.I, s. 561, s.568-569,

konusunda zafiyet göstermesinin de adalete erişim kavramının ortaya çıkmasında etkili olduğu vurgulanmalıdır. Yasal düzenlemelerle bireylere sunulmuş haklar gerçekten yaşama geçirilebilmelidir. Bu bağlamda sosyal devlet ilkesinin önem kazanarak adli yardım, ve ardından grup davaları (tüketiciler- çevreciler gibi) temelinde kollektif hukuki menfaatlerin hayata geçirilmesi ve nihayetinde alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının hukuk sistemine entegre edilmesi şeklinde bir seyir gösterdiği göz ardı edilmemek gerekir[2].

"Adalete erişim ile sosyal devlet ilkesi arasında kurulan ilişkinin, salt resmi hukuk mekanizmalarının yetersizliği üzerinden değil, kişilerin toplumsal kaynaklara erişiminde eşitsizliğe neden olan tüm yapısal ve tarihsel engelleri ortadan kaldırma gereği üzerinden tahayyül edildiğini gözlemlemek mümkündür"[3].

Hak arama özgürlüğüne şekli bir yaklaşım, etkin hukuksal koruma[4](adalete erişim) ve yargısal denetimin ön planda olduğu günümüz hukuk devleti bakımından yeterli değildir. Nitekim Anayasa m. 36 gibi m. 40 da "Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkese, yetkili makama başvuru imkanını sağlayan normatif düzenlemelerin getirilmesini gerektirdiğinden 36.madde ile birlikte değerlendirilir. Etkin hukuksal koruma bakımından Devletin bu yükümlülüğünü yerine getirmesi konusunda haklı beklenti bulunmaktadır.[5] Bu çerçevede, örneğin geçici hukuki korumalardan biri olan yürütmeyi durdurma kararı esasen Anayasaca güvence altına alınmış olan hak arama özgürlüğünün bir bakıma gereğidir denilebilir.

[2] bkz. ÖZBEK, M. S; Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, 5.Bası, Ankara 2022, s.251-257; ayrıca bkz. KALEM BERK, (16.03.2023) Türkiye'de "Adalete Erişim": Göstergeler ve Öneriler, http://www. aciktoplumvakfi. org.tr/ pdf/ adalete_erisim.pdf

[3] KALEM BERK, S. (16.03.2023) Türkiye'de "Adalete Erişim": Göstergeler ve Öneriler, http://www. aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/adalete_erisim.pdf

[4] Etkin hukuksal korumanın anlamı üzerine bkz. AKKAN, M." Medeni Usul Hukukunda Etkin Hukuki Koruma", Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi, Sayı 6, 2007/1, s.37-39

[5] M. 40 : Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir. (Ek fıkra: 3/10/2001-4709/16 md.) Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır

Kanımızca adalete erişim, bu birincil anlamın ötesinde yasama gücünün kullanımı ve haklarla, bunların hayata geçirilmesi ile ilgili yargılama usullerine dair getirilen hukuk kurallarıyla da yakından ilgilidir. Nitekim yukarıda üzerinde durduğumuz adalete erişim kavramının ortaya çıkışı, safha safha - adli yardım,- grup davaları ve- alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin süreçte birbirini izleyen şekilde ortaya çıkması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu kavramlar dikkat edilirse, yargılama hukuku bağlamında varlık kazanmış olup; kanımızca geçici hukuki korumalara dair getirilen yasal düzenlemeler de (özellikle Yürütmeyi durdurma kararı bağlamında) etkin hukuksal koruma bakımından anlamlıdır.

Ele alacağımız anayasal şikayet (bireysel başvuru) incelemelerinde tedbir kararları (örneğin kesinleşmiş mahkeme kararının icrasının durdurulması) verilmesi de adalete erişimin bir başka deyişle etkin hukuksal korumanın bir parçası olup sosyal hukuk devleti ilkesi bakımından çok değerlidir.

Çalışma genel olarak geçici hukuki korumaların adalete erişim bakımından durumunun ele alındığı ilk bölümün ardından Anayasa yargısında bireysel başvuru incelemesinin gerçekleştirildiği esnada talep üzerine ya da re'sen bölümün karar verdiği ihtiyati tedbirin adalete erişim bakımından durumunun değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

B) KAVRAM OLARAK GEÇİCİ HUKUKİ KORUMA VE FARKLI YARGI KOLLARINDAKİGEÇİCİ HUKUKİ KORUMALAR

1-Genel Olarak Geçici Hukuki Koruma

İhtilafın mahkemece esastan yapılan incelemeyle hüküm tesis olunmak suretiyle giderilmesi yani nihai hukuki korumanın sağlanmış olması, yargılamanın temel amacıdır. Bu suretle adil karar verilerek uyuşmazlığın sonlandırılmış olması toplumsal barış için de son derece önemlidir. Ancak bu yargısal faaliyet belli bir zamana yayılmış olup; bu esnada bazen tarafların bazı tasarrufları ile örneğin dava konusunu satıp devretmek ya da dava konusuna zarar vermek gibi ya da idari işlemin te-

lafisi mümkün olmayan zararlara sebebiyet vermesi, sağlık sorunları sebebiyle vücut bütünlüğünün sağlığın tehlikeye girmesi gibi hükmü boşa çıkartan veya gerçeği yansıtan mahkeme kararı tesisi konusundaki menfaatleri ihlal edebilen bir takım sakıncalı durumlar ortaya çıkabilmektedir. İşte bu gibi sakıncalı durumların yaşanmasını önlemek için geçici hukuki koruma önlemleri yargılama sonucunun tehlikeye girmesini engellemek için fiili bir zorunluluk olduğu gibi hukuki bir zorunluluktur. Bireylerin hak arama özgürlüğü ve maddi hukukun normlarla sunduğu hakların güvence altında olmasını sağlamak Hukuk Devleti ilkesinin gereğidir.[6].

Bir Hukuk Devleti, anayasal temel hakların, hak arama özgürlüğünün önündeki engelleri örneğin adli yardım ile, tüketici ve çevre hukukları bakımından grup davaları açılabilmesine imkan sağlayan yasal düzenlemelerle, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarını sisteme entegre ederek ve nihai hukuki korumaya yani hükme ulaşmanın zaman alması sebebiyle hükmün kağıt üstünde kalması tehlikesini bertaraf etmek için geçici hukuki korumalarla ilgili getirdiği düzenlemelerle etkin hukuksal koruma sağlama amacını gerçekleştirir. Bir yandan da popüler bir kavram olarak adalete erişimin temini hususunda önemli adımlar da atılmış olacaktır.

Geçici hukuki korumalar, asıl dava ile gerçekleştirilmesi hedeflenen etkin hukuksal korumayı[7] tamamlayıcı özelliktedir. Bunlar, asıl davadan farklı olarak taraflar arasındaki ihtilafı geleceğe yönelik ve kesin şekilde çözmez. Ancak hakkın gerçekleştirilmesine doğrudan olmasa da söz konusu hakka dair verilecek hükmün gerçekleştirilebilmesi yolunun açık tutulmasını sağlayarak adaletin teminine, mahkeme kararının kağıt üstünde kalmamasına hizmet eder. Geçici hukuki korumalar değişik yargı kollarında mevcut bulunmaktadır. Medeni yargılama-icra ve iflas huku-

6 ÖZEKES, M. İcra iflas Hukukunda İhtiyati Haciz, Ankara 1999, 37-38(Geçici tedbirler hem asıl yargılamayı tamamlayıcıdır hem de yargılama hukukunun bir bölümü olup onu tamamlar)

7 Etkili hukuksal koruma ilkesinin anayasa yargısıyla ilişkilendirilmesi konusunda bkz. SANCAR, M. "Yürütmenin Durdurulması Kurumu ve Anayasa Yargısı", Amme İdaresi Dergisi 1993, C.XXVI, S. 4, s. 160 vd.

kunda, ceza yargılama hukukunda, idari yargılama hukuku ile anayasa yargısında geçici hukuki korumalar karşımıza çıkmaktadır.

Değişik Usul kanunları geçici hukuki koruma önlemlerinin şartlarını, sürecin nasıl işleyeceğini, bu kararı vermeye yetkili yargı organını, etkilerini bizzat düzenler. Geçici hukuki korumalarla, aleyhine geçici hukuki koruma kararı alınıp uygulanan kişinin hukuk alanına bir müdahaleden söz edildiğinden yasal zemine sahip olması ve ölçülülük ilkesine uygun kullanımı Hukuk devleti ilkesi bakımından gereklidir[8].

2- Adli Yargı Bakımından Geçici Hukuki Koruma

Medeni yargılama hukukunda (HMK. m. 389 vd.) ihtiyati tedbirleri, teminat ve koruma amaçlı eda amaçlı (tedbir nafakasında olduğu üzere) ve de düzenleme amaçlı olarak ele alınmaktadır.[9] Keza nasıl, hangi görevli ve yetkili mahkemeden, ne suretle talep edileceği, yargı merciince ne şekilde inceleme yapılarak karara bağlanacağı, nasıl uygulanacağı, ne suretle karşı konulabileceği gibi hususları da düzenlemiş bulunmaktadır. Deliller bakımından geçici hukuki korumalar da HMK. m. 400 vd'nda delil tespiti başlığıyla düzenlenmiştir. Keza İİK. m. 257 vd.nda düzenlenmiş bulunan para ve teminat alacaklarını koruma altına almak amaçlı ihtiyati haczi de[10], şartları, nerden talep edileceği, etkileri ve etkilerinin devamı bakımından yapılmak gereken tamamlayıcı işlemler vs. düzenlenmiştir.

Geçici hukuki korumaların ortak özellikleri arasında sayılabilecek hususları da belirtmekte yarar vardır.

Geçici hukuki korumalara, yargı organlarınca karar verilir. Genel ve özel görevli mahkemeler, şartları gerçekleşmişse geçici hukuki koruma

8 YILMAZ, E. Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri, Ankara 2001 Kitapta değişik yargı kollarındaki geçici hukuki koruma tedbirleri detaylı şekilde incelenmiştir.

9 ERİŞİR, E. Geçici Hukuki Korumanın Temelleri ve İhtiyati Tedbir Türleri, İstanbul 2013, s.133 vd.;s. 351 vd.(teminat tedbirleri), s. 376 vd (Eda tedbirleri), s. 492 vd(Düzenleme Tedbirleri)

10 Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZEKES, s. 101 vd.

kararı verebilecektir. Her iki taraf da geçici hukuki koruma ile ilgili talepte bulunabilir. Geçici hukuki korumalar basit ve çabuk bir şekilde yapılan inceleme ile karara bağlanır. İspat ölçüsü olarak da yaklaşık ispat ile yetinilir. Verilen karar geçici nitelikte olup, kendisi dinlenmeden aleyhe geçici hukuki koruma kararı verilmiş olan kimse hukuki dinlenme hakkını daha sonra itirazda bulunarak kullanabilmektedir. Bu kararlar geçici de olsa bağlayıcı ve zorlayıcıdır[11].

Ceza yargılama hukuku bakımından da gözaltı kararı, adli kontrol kararı, arama, elkoyma, tutuklama kararları, müdafiin dosya tetkik yetkisinin iddia makamınca kısıtlanması talebinin karara bağlanması gibi geçici hukuki korumalardan söz edilebilir.

Koruma tedbirleri olarak da ifade edilebilen geçici nitelikteki usul işlemleri ve araçlar söz konusudur. Bunların bir kısmı maddi gerçeğe ulaşmayı güçleştirecek durumlar gibi usul açısından tehlikeli sonuçların önlenmesini sağlar. Bir kısmı delillere veya şüpheli ya da sanığa ulaşılması amacıyla; gecikmesinde sakınca olan hallerde, görünüşte haklılık olmasına istinaden, temel hak ve özgürlüklerin birini ya da birkaçını ciddi düzeyde, gerekirse zor kullanılacak şekilde kısıtlamaya yöneliktir. Yasal düzenlemesi olan geçici nitelikteki gözaltına alma, tutuklama gibi ya da el koyma gibi tedbirler konumuz kapsamında kalmaktadır. Şüphesiz koruma tedbirleri bunlardan da ibaret değildir[12]. Daha fazla ayrıntıya girmek makalenin temel amacı düşünüldüğünde gerekmediğinden kısaca değinmekteyiz.

11 PEKCANITEZ, H./ATALAY, O. /ÖZEKES, M. Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı İstanbul 2022, 10.Bası, s. 581-583; SUNGURTEKİN ÖZKAN, M Türk Medeni Yargılama Hukuku İzmir 2013, s.397. "Asıl uyuşmazlığı çözecek şekilde ihtiyati tedbir kararı verilemez" (Örneğin bkz. ARSLAN, R./YILMAZ, E./ TAŞPINAR AYVAZ, S./HANAĞASI, E., Medeni Usul Hukuku 7. Bası, 2021, s.610 Buradaki bağlayıcılıktan kasıt, asıl davanın nihai hükmü verirken ihtiyati tedbir ve bunun gerekçeleri ile bağlı olduğu anlamında değildir. Bir başka deyişle asıl davada ihtiyati tedbir kararında verilen kararla paralel sonuç doğuran bir hüküm kurulabileceği gibi aksi de söz konusu olabilir. İhtiyati Haciz Davanın esasını çözümleyecek veya böyle bir sonuç Doğuracak Biçimde İhtiyati Tedbir Kararları Hakkında" (Maltepe Üni. HFD 2007,s.334)

12 TURİNAY, F.Y. "Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirlerinin Sınıflandırılması", AÜHFD 2021, s. 478 vd.

Son yıllarda CMK' da yapılan değişikliklerin çoğunun koruma tedbirleri ile ilgili olduğu da belirtilmelidir. Değişikliklerin birkaçından söz etmek gerekirse, adli kontrol koruma tedbirine ilişkin olarak 14 Nisan 2020 tarihli ve 7242 sayılı Kanun'la CMK 109. ve 112. maddelerinde; -tutuklama koruma tedbirine ilişkin olarak 6 Aralık 2019 tarihli 7196 sayılı Kanun'la CMK m. 100'de; yine aynı tedbire ilişkin olarak 17 Ekim 2019 tarihli ve 7188 sayılı Kanun'la CMK m. 102'de; arama, el koyma ve bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma koruma tedbirlerine ilişkin olarak 25 Temmuz 2018 tarihli ve 7145 sayılı Kanun'la CMK 119, 127, 134. maddelerinde yeniden düzenleme biçimindeki değişikliklerden söz edilebilir.

Ceza yargılamasında, koruma tedbirlerinin nicelik ve nitelik olarak giderek arttığı bir gerçektir. Tedbirin sınırlandırdığı hak veya özgürlük, tedbirin amacı, tedbire maruz kalan kişi ve tedbire karar verecek makam gibi ölçütlerden hareketle türleri de belirlenebilir.

Asıl önemlisi bu tedbirlere henüz işlendiği sabit olmayan bir fiil ve dolayısıyla verilmiş bir hüküm olmadan başvurulması, uygulanmasında gecikilmesinin sakıncalı olması ve belki de en önemlisi soruşturma ve kovuşturmanın ceza muhakemesinin temel ilkeleri gereğince yapılmasının ve de süreç sonucunda verilecek hükmün "kâğıt üstünde kalmasını" nın önlenmesinin amaçlar arasında olduğu yani ceza yargılama hukukunda bu tedbirlerin merkezi bir önemde sahip bulunduğunun vurgulanmasıdır[13]. Çalışmanın asıl amacı anayasal şikayet üzerine Bölümce verilebilen ihtiyati tedbir kararının koşulları, etkilerinin incelenmesi olduğundan bu kadar bir bilgiyle yetinmenin doğru olacağı kanısındayız.

3-İdari Yargı Bakımından Geçici Hukuki Koruma

İdari dava açılması otomatikman yürütmenin durdurulması sonucunu yaratmadığından 2577 sayılı Kanun m. 27/I. fıkranın istisnası II.

13 Ayrıntılı bilgi için bkz. ALANGOYA, Y. Davanın esasını çözümleyecek veya böyle bir sonuç Doğuracak Biçimde İhtiyati Tedbir Kararları Hakkında" (Maltepe Üni. HFD 2007, s.334), TURİNAY, s. 480 örneğin bkz. ÖZTÜRK, B./ EKER KAZANCI, B./ SOYER GÜLEÇ, S., Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2019, s. 25.

fıkrada yer almaktadır. Buna göre iki koşul gerçekleşmişse, geçici hukuki koruma tedbiri olarak yürütmenin durdurulmasına karar verilir. İlk koşul "Telafisi güç veya imkansız zararların doğması" ve diğer koşul da "idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması"dır. Yürütmenin durdurulması kararı verilmesi ile, idari dava konusu yapılmış olan işlemin uygulanmasının dava sonuna kadar ertelenmesi söz konusu olmaktadır. Bu kararlar da geçici niteliktedir. Davanın esası hakkında karar verilmesiyle kendiliğinden son bulur.

İdari dava konusu yapılmış olan ve yürütmesinin durdurulmasına karar verilen idari işlemin uygulanması askıya alınmış olmakta, yürütmeyi durdurma kararıyla adeta dava konusu idari işlem öncesi hukuki durum geri getirilmektedir. Yürütmeyi durdurma kararı, teminat mukabili verilir. Duruma göre teminat alınmadan da verilebilmektedir; şayet teminat konusunda taraflar arasında anlaşmazlıklar söz konusu olursa, yürütmeyi durdurma hakkında karar veren daire ya da mahkeme veya hakim bunu çözer. İdare teminat vermez. Keza adli yardımdan yararlananın da teminat vermesi söz konusu değildir (İYUK.m. 27/6). Yürütmeyi durdurma kararı, idari yargıda hak arama özgürlüğünün etkin kullanımının bir öğesidir. Yürütmeyi durdurma kararı, idari davaya konu olan hukuka aykırı olduğu düşünülen idari işlemin kendisine ilişkin olduğu hakkın(menfaatin) korunması açısından da etkili bir geçici hukuki korumadır. Kamu hizmetlerinin sürekliliği ilkesi hukukumuz bakımından yürütmenin durdurulması kararı verilebilmesinin ancak koşulları oluştuğunda ve istisnaen mümkün olması ile güvence altındadır. Yürütmeyi durdurma kararı verilemeyecek alanlar sadece yasa koyucunun takdirine bırakıldığında esasen idare nezdinde aynı statüdeki kişilerin eşitsizliği olasılığı gündemde olur[14]

Anayasa Mahkemesi'nin 2010 yılında verdiği [15] kararından, hak arama özgürlüğünü bir temel hak olarak nitelemenin ötesinde diğer temel hak ve özgürlüklerden gereği gibi yararlanılması ve bunların korunmasını sağlayan güvencelerin en etkili olanlarından biri olarak da gördüğünü

14 GÖZTEPE, s. 203 vd.; s.205-206

15 3.6.2010 E.2008/77, K.2010/77, aynı yönde düşünce için bkz. AKKAN, s. 49-50.

anlamaktayız. Kişiler bir haksızlığa uğradıklarında, zarar gördüklerinde bunun giderilmesi konusunda dava hakkını kullanmak durumundadır. Zira hukuk devleti bizzat ihkakı hakkı yasaklamıştır. Anayasamızın 125. maddesi hukuk devleti bakımından olmazsa olmaz denilen "idarenin yargısal denetimi" ni ifade etmektedir. Yürütmeyi durdurma kararı da bu yargısal denetimin hayatiyet kazanması ve etkinliğinin artırılmasını temin eden bir araç niteliğindedir. Aynı zamanda kamu yararını temin ile kamu düzenine hizmet eder. Yürütmeyi durdurma kararları ile kişiler idari dava konusu yapılmış olan idari işlemin etkilerinden korunmuş olur; adeta dava konusu yapılmış işlemin yapıldığı andan önceki durumun geri gelmesi sağlanır. Bunun olmaması halinde idari yargının verdiği kararın (iptal kararının) infazının güçleşecek ya da imkansız hale geleceği unutulmamalıdır. Davacının örneğin mülkiyet hakkına müdahale niteliğindeki hukuka aykırı idari işlemin iptali için idare aleyhine açtığı iptal davası lehine çözümlense bile yürütmeyi durdurma kararı verilerek geçici hukuki koruma sağlanmış değilse ortaya bazı zararlar çıkacak, belki de lehe aldığı hüküm kendisine hakkını elde etme imkanı sunamayacaktır. Olsa olsa uğradığı zararının giderilmesini isteyebilecektir. Oysa zararın tazmini iptal davasının amaçladığı husus değildir. Yargı kararları bağlayıcı olduğundan Anayasamızın 138. maddesi bu noktada mahkeme kararları arasında bir ayrım yapmadığından yürütmeyi durdurma kararları da bağlayıcı niteliktedir[16].

4-Anayasa Yargısı Bakımından Geçici Hukuki Koruma

Anayasamızın 36.maddesi, herkesin meşru vasıta ve yollardan iddia ve savunma hakkına sahip olmasının sağlanması yanında yargılama son bulduğunda hak sahibinin hakkı olana kavuşmasının da teminatıdır[17] . Bu madde ile yargısal koruma araçları güvenceye bağlanmıştır. Anayasanın 40. maddesi de burada birlikte değerlendirilmek gerekir. 40. madde Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkesin, yetkili

16 GÖZTEPE, s. 208-209.

17 14.1.2010 AYM K E.2009/27, K.2010/9 ; AYM , hak arama özgürlüğünü pozitif hukukça tanınmış hakların ön koşulu ve şekli bakımdan güvencesi olarak kabul etmiştir (24.3.2010, E . 2007/33, K. 2010/48): Hak sahibi olmanın anlamlı hale gelmesi söz konusu haklara dair kamu otoritesinin oluşturduğu koruma mekanizmalarının varlığına ve hak ihlallerinde koruyucu sistemin harekete geçirilebilmesine bağlıdır.

makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahip olduğunu düzenlemiştir. Bu iki anayasal hüküm birlikte değerlendirildiğinde, şekli bir hak arama özgürlüğünden söz edilmesinin önüne geçilmiş olur. Örneğin, Anayasal mülkiyet hakkının ihlale uğradığı bir durumda, mülkiyet hakkının korunduğu maddi hukuk normlarıyla (bunların koşul vakıalarına karşılık gelen somut olay vakıalarına dayanılarak) ilgili yargı kolunun usul kuralları çerçevesinde iddia ve savunma hakkı kullanılacak yani hak arama özgürlüğü şeklen değil gerçekten hayata geçirilmiş olacaktır. Bu suretle Anayasanın 40. maddesi de yaşama geçirilmiş olacaktır. Böylelikle hukuksal ve buna bağlı olarak toplumsal barışın temini yönünde önemli yol kat edilmiş olacaktır.

Somut ve soyut norm denetimleri esnasındaki yürürlüğü durdurma konusundaki tartışmalar bir başka çalışmanın konusunu oluşturacak yoğunluk ve önemdedir. Keza siyasi partilerin mali denetimi ile siyasi parti kapatma[18] ve Yüce divan sıfatıyla gördüğü davalardaki kararlarında Anayasa Mahkemesi'nin geçici koruma tedbirlerine başvurduğu da dikkat çekmektedir.

Makalemizin konusunu, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru (anayasal şikayet) üzerine gerçekleştirilen inceleme esnasındaki tedbir kararı, bunun özellikleri ve adalete erişim bakımından arz ettiği önem oluşturmaktadır.

5982 Sayılı Anayasa Değişikliğine dair Kanun[19] ile Anayasanın 148. maddesine eklenen III, IV ve V. fıkralarla Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruları inceleme yetkisi verilmiştir. Bireysel başvuru hakkının kapsamı AİHS mekanizmasıyla organik bağ içindedir[20]. Anayasa m. 148/V doğrultusunda çıkarılan kanun ile (6216 sK) bireysel başvuruya dair usul ve esaslar 45 -51. maddelerde düzenlenmiştir. Bireysel baş-

18 Kapatma davasında siyasi partiye devlet yardımı ödenmemesi tedbirinin kapatmaya dair gerekçeli kararın yayımlanmasına kadar devamının talep edilmesi (11.12.2009, E. 2007/1, K. 2009/4)

19 RG. 23.9.2010, S. 27708

20 Ayrıntılı bilgi için bkz. GÖZTEPE, s. 229-230

vurudaki tedbir kararı 6216 sK m. 49/V. fıkrada düzenlenmiştir. Keza Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünün 73. maddesi de konuya dairdir[21].

Bireysel başvuru kişilerin temel hak ve özgürlüklerini koruma işlevine sahip olduğu gibi anayasal hukuk düzeninin korunması da bu yolla sağlanır[22].

Anayasa Mahkemesi'nin en temel işlevi anayasaya aykırı hukuk kurallarını sistemden ayıklamaktır. Bireysel başvuruya dair geçici hukuki koruma tedbirleri arasında anayasaya açıkça aykırı olan hukuk kuralların esas hakkında karar verilinceye kadar yürürlüğünü durdurma yetkisinden söz edilmelidir.[23].

II. ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU VE TEDBİR KARARI VERMESİ

A) GENEL OLARAK ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU

Hukukumuzda Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu, 12 Eylül 2010 tarihli halk oylaması neticesinde yürürlüğe giren 5982 sayılı Anayasa Değişikliği hakkında Kanunla ve Anayasa m.148, 5.fıkra gere-

21 Geçici hukuki korumanın bir çeşidi olan tedbirin yargılama usulüne mi yoksa Anayasa Mahkemesinin çalışma esaslarına mı ilişkin olduğuna dair tartışma nihai hukuksal korumanın sağlanacağı esas hakkındaki kararın etkili şekilde uygulanabilmesini sağlayan her kararın ilgili hukuk disiplininin usul hukukuna dair bir mesele olduğu şeklindeki katıldığımız görüşü (GÖZTEPE, s. 236-237) burada belirtmekte fayda görmekteyiz. O zaman da bu konunun çalışma esaslarının düzenlendiği içtüzükte Kanunun çizdiği yetkiyi somutlaştırması gerekirken daraltması (KOÇ, M.İ., "Anayasa Mahkemesi'nin İçtüzüğünün Kapsamı ve Bireysel Başvuru", Barobirlik e-Dergi S.10, s. 28 vd.(http:ebarobirlik.barobirlik.org.tr/EB/Mart 2023assets/basic-html/page -29.html#) kabul edilemez. İçtüzüğün m.73/1 ve 2'sinin 6216 sayılı Kanuna hatta Anayasaya aykırı olduğu da öğretide belirtilmiştir (ÖZBEY, Ö.Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, 2. Bası Ankara 2013,s.394; ŞİRİN,T. Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı, İstanbul 2015, s.257; İNCEOĞLU, S. Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Amerika Modelleri İstanbul 2017,s.263)

22 GÖZTEPE, s. 234. (Bu konuda getirilen haklı eleştiri için de bkz).

23 6216 sayılı Kanunda norm denetimi kapsamında içtihatla geliştirilmiş "norm denetiminde yürürlüğü durdurma yetkisinin şartları açıkça düzenlenmiş olmasa da, kanundaki tek geçici hukuki koruma tedbiri, bireysel başvuruda düzenlenmiş olsa da belli başlı tedbir türlerinin Kanunda sayılması (tüketici olmasa da) yol gösterici olacaktır (GÖZTEPE, s. 234.)

ğince çıkarılan 6216 sayılı kanunla getirilmiş 45-51. maddelerde düzenlenerek hayatiyet kazanmıştır. AİHM'nin ülkemiz aleyhine verdiği sayısız tazminat kararının önlenmesi hususunda bireysel başvuru adeta bir filtre görevi görmektedir. Bu suretle başvuruların ülke içinde çözümlenmesi amaçlanmıştır[24].

Kısaca anayasal şikayet kurumundan 6216 sayılı kanun çerçevesinde söz edilecektir. Bölümce tedbir kararı verilebilmesi ve bunun adalete erişim bakımından taşıdığı önem de bir sonraki başlıkta incelenecektir.

Bireysel başvuru, hem organik hem de maddi bakımdan bir yargılama faaliyeti olmakla beraber; ne bir dava ne de bir çekişmesiz yargı işidir[25]. Bu başvuru yolunun bir kanun yolu olmadığı da belirtilmelidir. Olağan kanun yollarının aktarıcı ve erteleyici etkisi vardır[26]. Yargıtay'da kanun yolu incelemesi neticesinde kesinleşmiş mahkeme kararının Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluyla götürülmesi söz konusu olduğundan ve her iki mahkeme de (Yargıtay da Anayasa Mahkemesi de) Anayasada yüksek mahkemeler arasında belirtilmiş olduğundan aktarıcı etkinin varlığından söz etmek mümkün olmaz. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunulması esasen zaten kesinleşmiş mahkeme kararı söz konusu olduğundan ne kesinleşme ne de kararın icrası bakımından bir erteleyici etkiden söz edilemez. Dolayısıyla bu yol bir olağan kanun yolu değildir[27]. Olağanüstü kanun yolları arasında yargılamanın yenilenmesi (HMK. m. 375 vd; CMK.m.311 vd.) ve kanun yararına

24 GÖZTEPE, s. 230; GÖZTEPE, E. "Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 sayılı Kanun kapsamında Değerlendirilmesi", TBB Dergisi Temmuz-Ağustos 2011, S.95,s.15

25 Ayrıntılı bilgi için bkz. KORKMAZ, R. Medeni Usul Hukuku Açısından Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, İstanbul 2012, 71-79

26 SUNGURTEKİN, M. "Karar Düzeltmenin Kanunyolu Niteliği ve Karar Düzeltme Dilekçesinde Sebep Gösterme Zorunluluğu Bulunup Bulunmadığı Meselesi", Yargıtay Dergisi, Y.16, C.XVI, S. 64, S.4(Ekim 1990), s. 471vd.

27 Anayasa Mahkemesi'ne iddia edilen temel hak ihlalinin derece mahkemelerinde düzeltilmemesi halinde bireysel başvuruda bulunulabilecek olduğundan bunun bir ikincil kanun yolu olduğunu belirtmektedir (2012/74 başvuru nolu dosya ve 2013/1177 no'lu dosyada) "Bireysel başvurunun konusu, asıl davanın konusundan farklı olduğundan inceleme başka bir yargı kolunda yer alan mahkeme tarafından yapılmaktadır" (GÖZTEPE, Şikayet, s. 24)

temyiz (HMK. m. 363, CMK. m. 309) belirtilebilir. Bireysel başvuru olağanüstü bir kanun yolu olarak da nitelenmeye müsait değildir. Bireysel başvuru sonunda kesin hüküm, anayasal temel hakkı ihlal ettiğinden sonuçları ortadan kaldırılmak üzere yeniden yargılama yapmak amaçlı ilgili mahkemeye dosya gönderilir" (6216 SK. m. 50/2) ifadesinden bunun otomatikman gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 6216 sayılı Kanunla getirilen düzenleme ile uyumlu olması açısından HMK. m. 375 ve CMK m. 311'de de buna ilişkin bent eklenmesi uygun olacaktır[28]. Ancak diğer yargılamanın yenilenmesi sebeplerinden farklı olarak bu halde bir talepte bulunulmasına ihtiyaç olmadığı da belirtilmelidir.

Bireysel başvuruda bulunabilmenin koşulları:

- 23 Eylül 2012'den sonra kesinleşen nihai işlem ya da kararlar söz konusu olmalıdır[29].

-Başvuru yollarının tüketildiği tarihten itibaren, başvuru yolu öngörülmüş değilse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren 30 günlük süre içinde bireysel başvuru yapılmalıdır. Doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne, mahkemelere ve yurt dışı temsilciliklere yapılacaktır(6216 SK m.47/1). Haklı mazarete binaen mazeretin ortadan kalktığı tarihten itibaren 15 gün içinde, mazeretlerini de belgeleyen delillerle başvuruda bulunmak mümkündür. [30]

28 SUNGURTEKİN ÖZKAN, M. "Anayasal Şikayet ve Adalete Erişim, s. 408; Bazı bakımlardan farklılık taşısa da yargılamanın yenilenmesi sebebi olduğu yönünde görüş için bkz. ARSLAN, R./YILMAZ, E./ TAŞPINAR AYVAZ, S./ HANAĞASI, E., s.840-841; kendine özgü bir hukuki çare olduğu yönündeki görüş için bkz. PEKCANITEZ, H. ": Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti, Anayasa Yargısı, C.12, Y.1995, s. 261; PEKCANITEZ, H/ATALAY, O./ÖZEKES, M., s. 647. Bir görüşe göre Anayasa hukukuna özgü bir davadır (ERMENEK, İ. "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Medeni Yargılama Hukukuna Yansımaları, MİHDER 2013, C.IX, S. 26, s.6, 23; GÖZTEPE' ye göre Anayasa şikayeti ile hukuki sorunun genel bir çözüme kavuşturulması veya yeni yasaların çıkarılması talep edilemez(Şikayet s. 19).

29 GÖZTEPE, agm. s. 25 vd. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru imkânının bir taraftan kamu gücü kullanılarak yapılan eylem ve işlemlerle temel hak ve özgürlükleri doğrudan doğruya ihlal edilenlerin bireysel menfaatlerinin korunması amacına yöneldiğini 6216 SK. m. 46/1'den anlamak mümkündür. Bu da onu objektif ve genel nitelikte sonuçlar doğurmaya yönelmiş "Anayasaya aykırılık def'inden (ya da itiraz yolundan)" ayır-maktadır (ERMENEK, s.7.)

30 Ayrıntılı bilgi için örneğin bkz. GÖZTEPE, E. Anayasa Şikayeti Ankara 1998, GÖZTEPE, E. Türkiye' de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasal Şikayet) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi, TBB Dergisi S. 95, s. 13 vd.; KORKMAZ, s. 122-123;

-Başvuruyu gerçek kişiler (Türk vatandaşı olmak mecburiyeti olmaksızın[31]) AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi bir temel hak ya da özgürlüğü kamu gücü tarafından ihlal edilmiş olmak kaydıyla yapabilecektir[32]. Bireysel başvuru, kamu gücüne dayanılarak yapılan işlem ya da eylemleri konu almaktadır. Bu bağlamda kamu gücü kullanılarak yapılan işlemlerin, o işlemin muhataplarını doğrudan etkilemesi ve onlar için bağlayıcılık arz etmesi gerekir[33]. Hak ve fiil ehliyeti dolayısıyla taraf ve dava ehliyeti bakımından da kontrollerin yapılması gerekecektir[34] .

Özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulabilir (6216 SK.m. 46/II)[35]. Bir başka deyişle ülkemizde kamu tüzel kişileri bireysel başvuru hakkına sahip bulunmamaktadır. Burada hak ihlaline neden olan ilişki(kira ilişkisi vs.) bakımından kamu gücünün kullanılıp kullanılmadığı önemli olmalıdır[36]. Konuya dair tartışmalara detay vermeden sadece değinmekle yetinmek gereğinden bu kadar bir açıklama ile yetineceğiz.

- Anayasada güvence altına alınmış AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi bir temel hak ya da özgürlük ihlali halinde bireysel başvuru yoluna başvurulabilir[37]. Yasama iş-

31 Sadece Türk vatandaşlarına ait olan kamu hizmetlerine girme hakkıyla ilgili olarak bireysel başvuruyu sadece Türk vatandaşları yapabilir (6216 SK. M. 46/III)

32 ERMENEK, s.7

33 Bireysel başvurunun sübjektif bir işlevi yerine getirdiği hk. Bkz. GÖZTEPE, E.Şikayet (1998), s. 20-21

34 Ayrıntılı bilgi için bkz. KORKMAZ, s. 96-100

35 GÖZTEPE, agm. s. 28-29

36 Konuya dair tartışmalar hakkında bkz. TBB Anayasa Mahkeme'sine Bireysel Başvuru Paneli (ŞİMŞEK, T. "İdari Yargı Açısından Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru", s.131; ayrıca bkz. KORKMAZ, s. 101.

37 Eğer koruma tedbiri kararına karşı ayrı bir kanın yolu öngörülmüşse bireysel başvuruya ancak bu yol tüketildikten sonra gidilmesi mümkündür. Örneğin yakalama veya el koyma kararı verilmesi durumunda bu kararların temel hak ve hürriyetlerden birini veya birkaçını ihlal ettiğine dair bireysel başvuruda bulunmadan önce bu kararlara ilişkin olarak kabul edilmiş itiraz yolunun usulüne uygun olarak tüketilmesi gereklidir. Anayasa Mahkemesi, hakkında kuvvetli suç şüphesi olmadığı hâlde tutuklandığını, tutukluluğun makul süreyi aştığını, tutukluluğa itirazların incelenmesinde duruşmasız ve çekişmeli yargılama ilkesine riayet edilmediği şikâyetlerini incelediği bir bireysel başvuruda şu tespiti yapmıştır: "Devam eden tutukluluğun hukuka aykırı olduğu iddiasıyla yapılan bireysel başvurularda şikâyetlerin temel amacı, tutukluluğun hukuka aykırı olduğunun ya da devamını haklı kılan sebep veya sebeplerin bulunmadığının

lemleri ve düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamaz, Anayasa Mahkemesi kararları ve Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler bireysel başvuru konusu olamaz (6216 SK. m. 45/III)[38].

Bireysel başvuruda bulunmak isteyen kişinin bunun için avukat görevlendirme zorunluluğu yoktur. Başvuru harcı ödeyerek bizzat başvuruda bulunmak mümkündür.

B) ANAYASA MAHKEMESİ'NİN BİREYSEL BAŞVURUYU İNCELEMESİ ESNASINDA TEDBİR KARARI VERMESİ VE ÖNEMİ

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru kamu gücünün yaptığı işlem ya da eylemin, mahkemenin tesis ettiği kararın uygulanmasına engel olmaz. Ancak bireysel başvuruda bulunmayı anlamsız kılacak bir zararın doğması söz konusu ise ya da kamu yararı bakımından başka bir haklı neden varsa Anayasa Mahkemesi işlemin uygulanmasını durdurabilir. İhtiyati tedbir mahiyetinde olan bu kararın verilmesi re'sen olabileceği gibi davacının talebi üzerine de olabilir. 6216 SK m. 49/V gereğince başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu gördüğü tedbirlere re' sen veya başvurucu talebi üzerine Anayasa Mahkemesi karar verebilir. Tedbire karar verme halinde esas hakkındaki karar en geç 6 ay içinde verilir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar [39].

tespitidir. Bu tespit yapıldığı takdirde buna bağlı olarak ilgilinin tutukluluk hâlinin devamına gerekçe olarak gösterilen hukuki sebeplerin varlığı sona erecek ve böylece kişinin serbest kalmasının yolu açılabilecektir. Bu amaçla yapılan bir başvuruda, itiraz kanun yolunda çekişmeli yargılama ve/veya silahların eşitliği gibi ilkelere uygun olarak bir inceleme yapılıp yapılmadığı da dikkate alınacaktır. Dolayısıyla belirtilen nedenlerle ve serbest bırakılmayı temin edebilecek bir karar alma amacıyla yapılacak bireysel başvuruların, olağan kanun yolları tüketilmek şartıyla, tutukluluk hâli devam ettiği sürece yapılabilmesi mümkündür." (AYM, Korcan Pulatsü kararı, B. No.: 2012/726, 2/7/2013, § 30) ŞEN, M "Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı" ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU USULÜ VE KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİ, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara 2015, s. 122-123

38 GÖZTEPE, agm ,s.27-28

39 Bkz. GÖZTEPE, s. 240-241; ERİŞİR, İhtiyati tedbir, s. 61, ERMENEK, s.43

Bireysel başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi'nce ya hak ihlali kararı verilir -ki bu halde yeniden yargılama yapılmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir veya başvurucu lehine uygun bir tazminata hükmedilir veyahut genel mahkemeye yönlendirilir ya da hak ihlali olmadığı kararı verilir. Bireysel başvurusundan feragat edilmesi halinde ise düşme kararı verilir[40]

Bireysel başvuruda bulunarak temel hak ihlalinin saptanması amacı ile tedbir talebi ile ulaşılmak istenen amaç örtüşmeyebilecektir. Medeni yargılama hukukunda dava konusu olan ve nihai kararla elde edilmek istenen hak veya mal üzerine geçici koruma istenmesi genelde söz konusu olurken[41]; Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurudaki tedbir için durum farklıdır. Geçici hukuki koruma tedbirleri ile hedeflenenin hakkın telafi edilemez zarara uğramasının engellenmesi olduğu göz ardı edilmemelidir. Burada tedbir kararının ölçülülük ilkesi ve menfaat dengesi gözetilerek alınması lazımdır. Ölçülülük ilkesi gereğince hakka müdahalenin, hedeflenmiş amaca erişmek için gerekli, elverişli, hakkaniyete uygun ve orantılı olması lazımdır[42].

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünün m.73/I hükmüne göre başvurucunun yaşamına veya maddi-manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlikenin varlığı halinde tedbir kararı verilebilmesi söz konusudur. Esasen 6216 SK, İçtüzüğün aksine tedbire karar verilebilmesi bakımından konu

40 Ayrıntılı bilgi için bkz. KORKMAZ, s.194-207 Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünün 75.maddesinde "Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açacağını tespit etmeleri veya bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri halinde pilot karar usulünü uygular" düzenlemesi bulunmaktadır.

41 Tedbir kararı verilirken tedbir kararı ile ulaşılmak istenen koruma (menfaat) ve tedbir kararı verilmemesi halinde gerçekleşebilecek zarar denge içinde olmalıdır (ERİŞİR, s. 348, KORKMAZ, s. 182)

42 "AİHM'ne göre, geçici tedbirlerin amacı, bireysel başvuru hakkının etkinliğini güvence altına almaktır. Bu etkinliğin sağlanmasında, tarafların hak ve çıkarlarının korunması kadar, mahkemenin etkin bir yargılama yapabilme olanaklarının da korunması önem arz eder. Başka bir ifadeyle, geçici tedbirinin amacı, bir yönüyle, mahkemenin başvuruyu etkin bir şekilde incelemesini güvence altına almak, diğer yönüyle ise Mahkeme önündeki henüz karara bağlanmamış anlaşmazlığın taraflarının çıkarlarını ve haklarını korumak ve muhafaza etmektir"(EROL, s.62-63.) ÖLÇÜLÜLÜK İlkesi hakkında bkz. SUNGURTEKİN ÖZKAN, M. "Oranlılık İlkesi ve İlkenin İcra Hukukunda Uygulanması", M. Prof.Dr. Turan Tufan Yüce'ye Armağan, İzmir 2001, s. 177; ayrıca bkz. ERİŞİR, s. 69-80.

itibarıyla sınırlama getirmiş değildir[43]. Aslında geçici hukuki korumalara dair onu etkisiz hale getirebilecek engeller, hak arama özgürlüğü ve etkin hukuksal koruma (adalete erişim)ilkesi ile çelişir. Bireysel başvurunun (anayasal şikayetin) adalete erişimin garantörü olma özelliğine[44] uygun olarak geçici hukuki korumalara onları etkisiz hale getirebilecek engeller koymamak lazımdır[45] . Mahkemenin şartları bulunduğu halde eksik ya da yanlış inceleme ve değerlendirme ile tedbir kararı vermemiş olması, başvuruda bulunan tedbir talep edenin zarara uğramasına sebebiyet vermişse, bunun giderilmesi talep edilebileceği gibi AİHM'ne başvuruda bulunularak tedbir kararı verilmemesinin temel haklara aykırı olduğu da ileri sürülebilir[46].

Kısaca tedbirin koşullarına da değinmek yerinde olur. Bir işlemin ya da mahkeme kararının uygulanması, bireyin anayasal haklarının (yaşam hakkı, kişinin maddi ve manevi bütünlüğüne sağlama koruma hakkı) ihlali konusunda ciddi bir tehlike ortaya çıkması olasılığı barındırmaktaysa bu tehlikeyi önleme amacıyla Anayasa Mahkemesi tedbir kararı verebilecektir. Burada sözü edilen ciddi tehlike veya risk ile geri döndürülmesi imkansız zararın engellenmesi amaçlı -örneğin tutuklama kararının uygulanması, başvuru yapanın yaşama hakkının tehlikeye gireceğine dair iddiaları gündeme getirmekteyse ve bu konuda kanaat hasıl olursa- geçici tedbir gündemde olmak durumundadır[47].

43 İçtüzük düzenlemesiyle 6216 SK' nun getirdiği düzenlemenin sınırlandırıldığı ve buna yönelik eleştiriler hak-kında düşünceler için bkz. EROL, s.61; GÖZTEPE, s. 242; SAĞLAM, M., "Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Tedbir Kararı" HUKAB Dergi, S .5, s. 54

44 SUNGURTEKİN ÖZKAN, M. "Anayasal Şikayet ve Adalete Erişim", Prof.Dr. H. PEKCANITEZ' e Armağan 2014, C.I, s. 402, s.404, s.409

45 Aynı yönde bkz. GÖZTEPE, s. 242, KURU, B. İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku, İstanbul 2017, s. 632, ÖZEKES, M. (/PEKCANITEZ, H/AKKAN, M./TAŞ KORKMAZ, H.),Medeni Usul Hukuku C.III, İstanbul 2017, s. 2443.

46 Örneğin bkz. KORKMAZ, s. 185

47 Cezaevi koşullarında bağımsız bir birey olarak hayatını idame ettirmenin çok zor olacağı bir hastalığı olduğu için geri döndürülemez şekilde sağlığını kaybetme ortaya çıkabilecek giderilmesi imkansız zararları engelleme amaçlı tedbir söz konusu olabilir (Ayrıntılı bilgi için bkz. GÖZTEPE, s. 249 vd.ve AİHM bakımından yapılan değerlendirmeler için s.60-61)

Örneğin Anayasa Mahkemesi, başvurucunun lösemi hastası olması ve hastalığının ilerlemiş olması sebebiyle tedavisinin ceza infaz kurumunun koşullarında sağlanmasının mümkün olmadığı, hastalığa dair raporlarının Adli tıp kurumuna gönderilmeksizin ceza erteleme talebinin reddedildiği belirtilerek bireysel başvuruda bulunulduğunda, adli tıp kurumu tarafından yapılacak tetkik ve muayene sonrası düzenlenecek rapor çerçevesinde ceza infazına fiilen başlanmasının, sözü edilen hastalık sebebiyle hayati risk oluşturup oluşturmayacağının belirlenmesi ve bunun için de Adli Tıp kurumuna sevkine karar vermek gerekmiştir[48].

Ortaya çıkan tehlikenin kişisel, güncel, yakın ve belli bir ağırlıkta olması da gerekmektedir. Örneğin Bangladeş asıllı İngiliz vatandaşının dini ve etnik kimliği sebebiyle sınırdışı edilerek İngiltere'ye gönderilmesinin (sınırdışı etme: idari işlem) yaşam hakkının ve maddi manevi bütünlüğünün tehdit altında olacağı iddiasının kabulü bakımından(bunun soyut olarak ileri sürülmesinin) yeterli olmayacağı belirtilmiş ; bu konuda öznel duruma işaret edilerek büyük olasılıkla kötü muamele göreceği hususunu ispat etmesi gereğine Anayasa Mahkemesi işaret etmiştir[49].

Tedbir kararı alınmasındaki usule gelince,

Öncelikle inceleme söz konusudur. Ancak kabul edilebilirlik incelemesi yapılmadan tedbire karar verilmesi de mümkün gözükmemektedir. Bu durumda tedbir kararının başvuruda bulananın hızlı yardım ihtiyacına cevap verdiğini söylemek de güçtür[50]. Talep üzerine veya re'sen karar verilmesi 6216 SK. m. 49/5'te düzenlenmiş olduğu gibi Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünde de(m. 73/1) düzenlemiştir[51].

48 24.4.2015, 2015/2418, 32, Bu ve başka örnekler için bkz. GÖZTEPE, s. 251 vd.

49 Bu ve başka örnekler için bkz. GÖZTEPE, s. 252-255: Güncel ve ciddi riskin varlığının ispatı için kullanılabilecek deliller arasında kötü muamele ve işkenceye uğradığına dair rapor, hakkında soruşturma olduğuna dair belge, kesinleşmiş mahkeme kararı, etnik ya da dini bir örgüte üyeliğe dair kayıt sayılabilir. Tehlikenin ciddiliği konusunda ise, "telafisi mümkün olmayan zarar", "geri döndürülmesi mümkün olmayan tehlike"nin yanında gerçek ve yakın tehlike koşulları da aranmaktadır (s. 255).

50 EROL, G." Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Tedbir" TBB Dergisi S.130, s.76

51 AİHM İçtüzüğünün aksine 3.kişilerin talepte bulunmasını düzenlemiştir.

Anayasa Mahkemesi önüne bireysel başvuruyla getirilen meselenin öncelikle ve süresi içinde idari ve kazai merciler önüne usulünce getirilmiş olması, konuya dair bilgi ve belgeleri (delilleri) zamanında bu mercilere sunmuş, davasını ve başvurusunu takip bakımından gerekli özeni de göstermiş olmasını da (başvurunun ikincil nitelikte olmasının bir yansıması olarak) arar. Fakat başvuruda bulunan idari ve kazai mercilere başvurmasının hakkının ihlaline dair herhangi bir etkisi olmayacağını, bunları yapmasının beklenmesi halinde ciddi ve geri dönülmesi imkansız tehlike ortaya çıkacağını iddia ederek ve bunu ispatlayarak tedbir kararı alması söz konusu olabilecektir[52].

Anayasa Mahkemesi, tedbir kararı verirken, başvuruda bulananın tedbir talebini gerekçelendirmek için gerekli olan ve kendisine sunulan bilgi ve belgelere bakmakta; ama bununla yetinmeyerek ilgili makamlardan örneğin Göç İdaresi Genel Müdürlüğünden bilgi ve belge talebinde bulunmaktadır[53].

Başvuru hakkında tedbir kararı verilmesi halinde esas hakkındaki karar en geç 6 ay içinde verilir. 6 aylık sürenin işyükü nedeniyle aşılması halinde hak ihlali önüne geçilmek amacıyla "mahkemece yeniden bir karar verilinceye kadar" ibaresiyle tedbir kararı verilmek yoluna gidilmiştir[54].

Bireysel başvuru kararları RG'de yayınlanmak zorunda olmadığından, yayımlanıp yayımlanmaması Mahkemenin takdirine bırakıldığından (6216 SK. m. 50/III), bireysel başvuruların esastan karara bağlanması, tedbir kararının yürürlüğünün bitmesi sebebidir[55].

Şüphesiz tedbir kararı, korunmak istenen hak engellenmek istenen tehlikeye bağlı olarak değişik içerikte olabilecektir. Cezaevinden sağlık

52 Ayrıntılı bilgi ve kararlar için bkz. GÖZTEPE, s. 258 vd.

53 GÖZTEPE, s. 267-268

54 GÖZTEPE, s. 268-269. Esas hakkında 6 ay içinde karar verilemeyen hallerde Anayasa Mahkemesi tedbir süresini uzatabilmektedir. Ayrıca bu konuda bkz KORKMAZ, s. 185

55 KORKMAZ, s. 185

nedeniyle tahliye, sınır dışı kararının uygulanmaması gibi değişik içeriklerde tedbir kararları söz konusu olabilir[56].

Anayasa Mahkemesinin verdiği tedbir kararının icrasının, tedbirin yöneldiği kamu organlarını, gerçek ya da tüzel kişileri bağlayıcı olduğu ve yerine getirilmemesi veya zamanında yerine getirilmemesi halinde, idare hukukundaki hizmet kusuru sebebiyle idarenin tazminat sorumluluğuna gidilebileceği de belirtilmelidir[57].

Anayasa Mahkemesinin, tedbir kararı verilmesine dair başvurucu talebini ret veya kabul kararlarına karşı gidilebilecek kanun yolu bulunmamaktadır[58]. Esas hakkında karar verilinceye kadar talep üzerine ya da re' sen Anayasa Mahkemesi yeni koşullar ortaya çıkmışsa tedbir kararı verebilir. Ayrıca anayasa yargısında geçici tedbir kararlarına tarafların itiraz hakkı da bulunmamaktadır. Eğer tedbir gerektiren bir halde tedbir kararı alınmazsa, inceleme sonucunda verilen nihai ihlal kararının uygulanabilirliği kalmayabilir. Telafisi imkânsız bir zararın doğması halinde, mahkemenin tespit edilen ihlalin telafisine yönelik bir karar veremeyeceği de açıktır.[59] Bu da AİHM'ne başvuru sonucunu yaratabilir. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesince geçici tedbir kararı vermek konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi beklenir.

SONUÇ

Türk Anayasa yargısında adalete erişim bakımından son derece önemli olan Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru, başvurunun incelenmesi esnasında 6216 SK m. 49/V ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü m. 73/I çerçevesinde verilen tedbir kararları, Hukuk Devletinin vazgeçemeyeceği etkin hukuksal himaye ve adalete erişim bakımından çok önemlidir. İçtüzüğün Kanunu daraltıcı olamayacağı gerçeğini vurgula-

56 GÖZTEPE, s. 273

57 GÖZTEPE, s. 276.

58 Tedbir talebinin reddi, esas hakkında da talebinin reddedileceğine karine oluşturmaz (GÖZTEPE, s. 274-275)

59 Aynı yönde örneğin bkz. EROL, s. 63

yarak çalışmamın sonuç kısmına başlamak isterim. Adalete erişimin de gereği olarak İçtüzüğün 73/I hükmü 6216 SK ile uyumlu hale getirilmek gerekir. 6216 SK sadece yaşama hakkı ve maddi ve manevi bütünlüğü koruma temel haklarından bahsetmemektedir.

Bizzat ihkakı hakkı yasaklayan sosyal hukuk devleti, Anayasal temel hakları getirilen yasal düzenlemelerle hayata geçirmeyi sağlayacak ve de adaleti tesis konusundaki pozitif yükümlülüğünün gereğini yerine getirmek adına gerekli adımları atacaktır[60]. Zira bireylerin bu konuda devletten talep hakkına sahip bulundukları, hukuksal ve toplumsal barışı sağlayıcı, yargının iyi işlediği bir yargı örgütü tesis etmek zorunda olan devletin, kamu gücü işlemlerine karşı hukuki güvence (Ana. 125 vd.) sunmanın yanında özel hukuktan kaynaklanan uyuşmazlıkların da adil şekilde çözümünü temin etmek bakımından güvence sağlaması görevidir. Etkin hukuksal koruma, sadece hakların dava edilebilirliğinin sağlanması değil, normatif düzenlemelerle hukuki korumanın da güvence altına alınıp fiilen kullanılmasının sağlanmasını da gerektirir. Etkin hukuki koruma için geçici hukuki korumalar da öngörülmesi ve makul sürede de hukuki korumanın temini önem taşır[61]. Hakkın kağıt üzerinde kalmadığı gerçek hukuki korumanın olduğu bir yargı sistemi ile ancak etkin hukuki koruma sağlanmış olur. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda geçici hukuki koruma tedbirlerini de bu bağlamda ele almak ve değerlendirmek gerekir. Bu suretle adalete erişim bakımından yol kat edilmiş olur

Bireysel başvuruya dair geçici hukuki koruma tedbirleri Bölümce verilebilmektedir. Önce komisyonca kabul edilebilirlik incelemesi yapılması sorun yoksa ardından dosyanın Bölüme aktarılması zaman kaybettirmektedir. Oysa geçici hukuki koruma tedbiri alınmasının aciliyet taşıdığı gerçeği düşünüldüğünde, tedbir kararı verme yetkisinin komis-

60 SUNGURTEKİN ÖZKAN, M. "Sosyal Hukuk Devleti İlkesi ve Medeni yargılama hukuku", Prof. DR. Bilge Umar'a Armağan, İzmir 2010, C. I, s. 569, s.571: Yoksul durumda olanlara yardım etme, çocuk yardımı, konut yardımı, mahkeme masrafları konusunda adli yardım gibi hususların yanında eğitim, yargı teşkilatı ve şehir ve planlamacılık alanlarında da gerek bunların yapılandırılması gerekse işlerliğinin temini sosyal devlete düşen bir görevdir. Ayrıca bkz. s. 574.

61 AKKAN, M. s. 35, s. 37

yonlara da verilmesi ve Bölümce aksi yönde karar alınmasına kadar Komisyonca verilen tedbir kararına geçerlilik tanınması uygun olacaktır[62]. HMK. m. 390/I düzenlemesi gibi anayasa yargısında da esas hakkındaki bireysel başvuru yapılmadan önce de tedbir talep edilebilmesini mümkün kılacak düzenleme getirilmesi de [63], adalete erişim bakımından isabetli olacaktır.

62 Aynı yönde GÖZTEPE, s. 292-293

63 Ki bunun Alman Anayasa Yargısında mümkün olduğu hk. Bkz. GÖZTEPE, s. 129-130: Alman Anayasa Mahkemesine henüz bireysel başvuruda bulunulmadığı esnada geçici tedbir talebinde bulunulabilmesi imkanı, etkili hukuki koruma ilkesinin olası bütün geri döndürülemez zararları önleme amacına hizmet etmek bakımından isabetli olarak değerlendirilmiştir (GÖZTEPE, s. 130). Ancak esas başvurudan bağımsız olarak dava açma süresi içinde, başvurudan önce yapılan geçici tedbir başvurusunda ayrıca esas bireysel başvurudaki taleple geçici talep arasındaki içsel maddi ilişkinin (innere Sachbezogenheit) varlığının arandığı belirtilmelidir. Açıkça Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru kabul edilemez nitelikteyse (örneğin başvuru yollarının tüketilmemiş olduğu durumda) (s. 131 vd.) geçici koruma tedbiri de kabul edilemez (s. 132 vd.)

KISALTMALAR

Agm.	: Adı geçen makale
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
E.	: Esas
HFD	: Hukuk Fakültesi dergisi
HUKAB Dergisi	: Hukuk Adamları Birliği Dergisi
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
K.	: Karar
m.	: madde
SK	: Sayılı Kanun
RG	: Resmi gazete
s.	: sayfa
S.	: Sayı
Üni.	: Üniversite
vd	: Ve devamı
Y	:Yıl

KAYNAKÇA

AKKAN, M. "Medeni Usul Hukukunda Etkin Hukuki Koruma", Legal Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi, Sayı 6, 2007/1, sayfa 29-68.

ALANGOYA, Y. Davanın esasını çözümleyecek veya böyle bir sonuç Doğuracak Biçimde İhtiyati Tedbir Kararları Hakkında" (Maltepe Üni. HFD 2007,s.334)

ARSLAN, R./YILMAZ, E./TAŞPINAR AYVAZ, S.HANAĞASI, E. Medeni Usul Hukuku, 7.Bası, Ankara 2021

ERİŞİR, E. Geçici Hukuki Korumanın Temelleri ve İhtiyati tedbir Türleri, İstanbul 2013.

ERMENEK, İ. "Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Üzerine Verdiği Kararların Medeni Yargılama Hukukuna Yansımaları, MİHDER 2013, C.IX, S. 26, 3 vd.

EROL, G "Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Tedbir" TBB Dergisi S.130, s.55-88.

GÖZTEPE, E. İnsan Haklarını Korunmasında Geçici Tedbir (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Almanya ve Türkiye Örnekleri, İstanbul 2017.

GÖZTEPE, E. Anayasa Şikayeti AÜHF yayınları Ankara 1998

GÖZTEPE, E. " Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikayeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi, TBB Dergisi Temmuz-Ağustos 2011, S. 95, s. 13-40

İNCEOĞLU, S. Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Türkiye ve Latin Amerika Modelleri İstanbul 2017.

KALEM BERK, S. :Türkiye'de "Adalete Erişim": Göstergeler ve Öneriler, (8.3.2023) http://www. aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/adalete_erisim.pdf

KOÇ, M.İ. "Anayasa Mahkemesi'nin İçtüzüğünün Kapsamı ve Bireysel Başvuru", Barobirlik e-Dergi S.10, s. 28 vd.(http:ebarobirlik.barobirlik.org.tr/EB/Mart 2023assets/basic-html/page -29.html#

KORKMAZ, R. : Medeni Usul Hukuku Açısından Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, İstanbul 2014.

KURU, B. : İstinaf Sistemine Göre Yazılmış Medeni Usul Hukuku, İstanbul 2017.

ÖZBEK, M. S : Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, 5.Bası, Ankara 2022

ÖZBEY, Ö. :Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru, 2. Bası Ankara 2013

ÖZEKES, M. : İcra iflas Hukukunda İhtiyati Haciz, Ankara 1999

ÖZEKES, M.(/PEKCANITEZ,H/AKKAN,M./TAŞ KORKMAZ, H. Medeni Usul Hukuku C.III, İstanbul 2017.

ÖZTÜRK, B/ EKER KAZANCI, B/.- SOYER GÜLEÇ S., Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2019.

PEKCANITEZ, H. : "Mukayeseli Hukukta Medeni Yargıda Verilen Kararlara Karşı Anayasa Şikâyeti", Anayasa Yargısı, C.12, Y. 1995 , s. 257-287

PEKCANITEZ,H./ATALAY, O.ÖZEKES, M. : Medeni, Usul Hukuku Ders Kitabı 10.Bası İstanbul 2022

SAĞLAM, M. :"Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Tedbir Kararı"HUKAB Dergi, S.5, s. 54 vd.

SANCAR, M. :"Yürütmenin Durdurulması Kurumu ve Anayasa Yargısı", Amme İdaresi Dergisi 1993, C.XXVI, S. 4, s. 160 vd.

SUNGURTEKİNÖZKAN, M. "Anayasanın Sosyal Hukuk Devleti İlkesi ve Medeni Yargılama Hukuku", Prof.Dr. Bilge UMAR'A Armağan İzmir 2010, s. 553-574

SUNGURTEKİNÖZKAN, M. "Oranlılık İlkesi ve İlkenin İcra Hukukunda Uygulanması " Prof.Dr. Turan Tufan Yüce'ye Armağan, İzmir 2001, s. 177 vd.

SUNGURTEKİNÖZKAN, M. Türk Medeni yargılama Hukuku İzmir 2013

SUNGURTEKİNÖZKAN , M. "Anayasal Şikayet ve Adalete Erişim", Prof.Dr. Hakan PEKCANITEZ' e Armağan, Özel Sayı 2014 C.I, s. 399-410.

SUNGURTEKİN, M. : "Karar Düzeltmenin Kanun yolu Niteliği ve Karar Düzeltme Dilekçesinde Sebep Gösterme Zorunluluğu Bulunup Bulunmadığı Meselesi", Yargıtay Dergisi, Y.16, C.XVI, S. 64, S.4(Ekim 1990), s. 471vd.

ŞEN, M : "Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı" ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU USULÜ VE KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİ, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara 2015

ŞİMŞEK, T. :"İdari Yargı Açısından Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru", TBB Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Paneli

ŞİRİN, T. : Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Bireysel Başvuru Hakkı, İstanbul 2015

TURİNAY, F.Y. :"Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirlerinin Sınıflandırılması", AÜHFD 2021, s. 475-541.

YILMAZ, E. : Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri, Ankara 2001

.